

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyi

Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği: dövlət müstəqilliyimizin bərpasının 30-cu ili - Azərbaycan dövlətçiliyi müasir mərhələdə

Faiq Ələkbərli
dosent, fəlsəfə üzrə
fəlsəfə doktoru

II Yazı

Ceyhun Hacıbəylinin Azərbaycanın Milli İstiqlalını hədəfləyən bütün təşkilatların Milli Birlik ideyası ətrafında birləşmə məsələsi simvolik idi. Çünki Milli birlik ideyası mücərrəd mahiyyətlidir. Müxtəlif əqidəli insanların məxh əzünəməxsus yolla Azərbaycanın müstəqilliyinə çalışmaları başa düşülür. Burada əsas məsələ hansı ideyaya tapınmasından asılı olmayaraq Azərbaycan ideyasına sadıq qalmaq idi. Ceyhun Hacıbəyli də Azərbaycan ideyasına sadıq mütəfəkkirimiz olub. Vaxtilə Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin Parlamentin ilk iclaslarından birində ifadə etdiyi kimi Azərbaycan Cümhuriyyəti yaranmamışdan öncə Azərbaycan ideyasını sağdakılar İslam dünyasının, soldakılar isə "Böyük Rusiya"nın parçalanması kimi dəyərləndikləri halda, çox keçmədən hər hansı ideyaya üz tutmasından asılı olmayaraq hamı "Azərbaycan" ideyası ətrafında birləşib. Mühacirət dövründə də bütün ziyalılarımız, o cümlədən M.Ə. Rəsulzadə, M.B. Məmmədzadə, H. Baykara, C. Hacıbəyli və başqalarının əsas hədəfləri Azərbaycan ideyasını yaşatmaq və Azərbaycanı yenidən istiqalə qovuşdurmaq olub.

Mütəfəkkirimizə görə, "Azərbaycan" ideyası ilk gündən bütün azərbaycanlıları öz ətrafında birləşdirmişdir. Bu anlamda "Azərbaycan" adlı qəzetin neşri Azərbaycanın bir rəmzinə çevrildi, bu qəzetə bütün azərbaycanlılar özünü hesab etdilər. Hacıbəyli yazırdı: "Zətən Azərbaycan başlanğıcında həmin birliyin simvolu idi. "Azərbaycan" bir firqənin, bir sinfin və ya bir təşkilatın orqanı deyildi. "Azərbaycan" milli bir orqan idi və fəlen rəsmi hökumət mövqeyini rəy və mülahazatını izhar edəcəyinə, öz yolunu sərbəsrəcəsinə cızıb öz qənaətini bəyan edirdi. Bu xüsusda, vaxtında neşriyyat işləri ilə məşğul olan nazirlerimizdən rəhmətlik Nəsi bəyən geniş nəzerliyi ni, təbiətində nazikliyi ni və ona məxsus xüsusiyyəti ni hörmətlə analım. Özü partiya üzvü olduğu halda hökumətin rəsmi orqanını partiyaçı olmayan bir şəxsə həvalə etməsi həddi-zatında bir simvolik jest idi. Onun üçün millət firqənin öndündə gedirdi. Halbuki indiki firqəçilər bəzən firqə təəssübünü o qədər irəli götürüdürlər ki, millətə adətə unudular".

Azərbaycanın milli istiqlalı uğrunda mübarizə aparan heç bir təkilatın əleyhinə olmayan Hacıbəyliyə görə, həddi-buluğa yetmiş millət olan Azərbaycan Türk milləti içərişində müxtəlif cərəyanlar ola bilər. O, yazırdı: "Biz bu cərəyanların gəlişməsinə və vətənimizə faydalı olmasına yurdumuzun quruluşundan

Ceyhun Hacıbəylinin dünyagörüşündə milli maarifçilik və azərbaycançılıq

1952-ci ildə "Visbadendən – Ştarnberqə" məqaləsində də yazırdı ki, SSRİ-yə qarşı mübarizədə önəmli bir neçə məsələ var. Onlardan biri "Rusiya millətləri" anlayışından imtina etməkdir. Çünki artıq Rusiya millətləri deyil, müstəqil dövlətlər var. Onlardan biri də milli və müstəqil Azərbaycandır. Hacıbəyli yazırdı: "Bu təklifi biz qəti surətdə etdik: vaxtilə biz öz istiqlalımızı elan etmişik, bizləri artıq "Rusiya" cildinə daxil etmək doğru olmaz"

sonra ancaq düşünə bilirik. Mühacirətdə bizi düşündürməsi lazım gələn və bizi düşündürən ancaq və ancaq gözəl yurdumuzun qurtuluşu olmalıdır. Bu qurtuluşu qolaylaşdırmaq və bu məqsədlə uğraşmaq hər bir Azəri-Türk cocuğu və ya fərdi üçün müqəddəs bir vəzifədir. Bu yolda hər bir vəsiledən istifadə etməliyik, çünki millətimiz böyük bir təhlükə içində yaşayır".

Hacıbəyli hesab edirdi ki, Azərbaycanın istiqlalı uğrunda mücadilə verən Milli Birlik Məclisi isə heç bir partiya üçün çalışmır: "Onun yalnız bir hədəfi və və bir məfkurəsi var: Yurdumuzun qurtuluşu! Azəri Türklərini bu gün bir-birindən ayıran proqram məsələsi deyil, onları ayıran psixoloji bir amildir ki, təəssüf ki, əlaqəli zəvat o nöqtəni anlamırlar və anlamamazlıqla da Azəri-Türklərini müxtəlif zümrələrə bölürlər. 27 nisan fəlakətinin amillərini unutmayın. Gözəl vətənimizi firqəçiliyin hızlanması yxtdı, uçuruma sürükdü. Firqə təəssübü bir millətin birliyi ni daima pozar. Təbii bir firqə daxilində namuslu, istedadlı ünsürlərin də mövcud olduğu inkar edilə bilməz. Biz bütün vətəndaşlarımıza hörmət və sevgi bağlarıyla bağlıyız. Onun üçün bu gün gerek firqəçi və

böyli yazırdı ki, 28 may həm milli istiqlalımızın anımı, həm də əzilen bir millətin haqq səsidir: "May ayı yalnız milli istiqlalımızın anım günü kimi deyil, eyni zamanda Azərbaycan-Türk millətinin düşmən tərəfindən tapdalanan və əzilen haqqının qorunması və yüksəldilməsi ayı kimi də anılır. Məşum 27 aprel hadisəsinin nəci b millətimizi nə qədər rəzələtə düşür etdiyi hər kəsə bəllidir. Bəzi fitnəkarların etdiyi əməllərə rəğmənlər, əvvəlcə də söylədiyim kimi, bu tarixi faciəyə səbəb olan məqamları burada xatırlamaq istəmirəm. Çünki bizimlə ünsiyyətdə olan əcnəbilərə - istər dost, istərsə də düşmən olsun - öz zəif nöqtələrımızı açıb göstərməkdən çəkinirəm. Lakin bu faciənin nəticələrini hamılıqla bildiyimizdən, hər bir Azərbaycan türkü, hadisənin anılması qarşısında hey-

vəzifələrini fədakarlıqla yerinə yetirməkdən də çəkinmədilər. Milli namusumuz yolunda Şəhid olan bu qəhrəman yurddaşlarımıza Ulu Tanrıdan min rəhmət diləyir, sağ qalana isə can sağlığı arzu edirik. Ey qəhrəman və əziz Şəhid övladlarımız, Azərbaycan milləti dünyada tək bir azərbaycanlı türkü qalana qədər sizləri unutmayacaq. Yatdığıınız ana torpaqlarda rahat-rahat uyuyun!".

Onun fransızca qələmə aldığı əsərləri içərişində sosializmin saxta və insanlığa zidd mahiyyətini göstərən bir neçə hekayəsi də diqqəti cəlb edir. "Müəzzinin lənəti" adlı kəskin süjetti hekayənin mövzusu Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti quruculuğunun ilk illərində müəzzin ata ilə ateist oğulun timsalında dindarlarla Allahsızların bənsəməz, amansız qarşılıqlı mübarizəsinə, mübarizəsindən götürülmüşdür. Burada cərəyan edən hadisələr yalnız ata ilə oğulun yox, bütün cəmiyyətin faciəsi kimi ümumiləşdirilmişdir. Əsərin finalında minarın uçması, ata ilə oğulun uçqunun altında qalaraq faciəli şəkildə can verməsi əslində bütün rejimin gələcək aqibətinə bir işarədir.

Onun "Azərbaycan" jurnalında dərc etdirdiyi "Şamaxı məhkəməsi, yaxud bir xainin mükafatı" adlı əsərində ötən əsrin otuzuncu illərində, həmçinin İkinci Dünya Mühacirətindən sonra Stalin repressiyası rejimindən heç kimin siğorta olunmamasından, "casusların və xalq düşmənlərinin"ən uçqar əyalət məktəbləri, kolxoz və sovxozlarda göstərdiyi "təxribat işlərindən", "vətənpərvər və sayıq"sovet vətəndaşlarının onları "ifşa etməsindən"bəhs olunur, rejimin və kommunist ideologiyasının, sovet məhkəmə sisteminin çürüklü-yü və antihumanist mahiyyəti bütün çıpaqlığı ilə açılır. 10 Hacıbəylinin yazdığı digər bədii əsərlərdə də əsasən sovet cəmiyyətindəki həyat tərzi, rejimin eybəcərlikləri tənqid hədəfidir. İstedadlı qələm sahibinin diqqətçəkən publisistika nümunələrindən biri irihəcmli memuarı "Bir il xəyallarda və bütöv bir ömür" adlanır.

Bəlakətlə, bizcə, onun əsərləri bugünkü yeni nəsil tərəfindən bütövlükdə mənimsənilərsə, o zaman Azərbaycan xalqı türkcülüyn/azərbaycançılığın hansı mərhələlərdən

rət və nifrətinə saxlamaqdan çəkinməz".

C. Hacıbəyli o fikirlə razılışmırdı ki, Sovet Rusiyası Azərbaycanı müqavimətsiz işğal etmişdir. Yeni Azərbaycan türklərinin vətənlərini Sovet Rusiyasına asanlıqla, müqavimət göstərmədən, etirazlar etmədən buraxması fikri doğru deyildir. O, buna nümunə kimi Gəncə üsyanını göstərirdi: "Gəncə üsyanı millətimizin tapdanmasına qarşı olan bir qəhrəmanlıq dastanıdır. Eyni zamanda şəxsi mənfəətləri naminə şöhrət qazanmaq istəyən siyasilərlə Azərbaycan türkünün fərqi göstərən bir olaydır. Hər halda Gəncədə may aylarında axan türk qanı, - belə deyək - 27 aprel "hadisəsi" zamanı millətimizə atılan ləkəni silib götürdü. Doğrusu, verdiyimiz qurbanlar çox ağır oldu. Başqa şərtlər altında, başqa zamanda, ayrı-ayrı cəbhələrdə eyni vaxtda müqavimət göstərmiş olsaydıq, nəticə bu qədər ağır olmazdı. Lakin, nə etmək olar, "təqdiri qəza" belə imiş. Hər halda belə ağır qurbana amadə olan qəhr-

manlarımız tərəddüd etmədilər".

Deməli, 28 Mayda istiqalə qovuşan Azərbaycan türkləri 2 il sonra Azərbaycanın istiqlalını qorumaq üçün də Sovet Rusiyası ilə savaşmışlar. Bu anlamda Azərbaycan türkləri üçün 28 may yalnız Milli İstiqlalımızın yaranması günü kimi yox, eyni zamanda Vətən uğrunda şəhid verdiyi gündür. Hacıbəyli yazırdı: "Cavad xanların istehkama olan qoca və gözəl Gəncəmizdə Azərbaycan Türklərinə məxsus gələnləri qəhrəmancasına müdafiə edən Cahangir bəylər, Cavad bəylər, Məhəmməd Mirzələr, Hüseyn Mirzələr, Mirzadələr, Sarı Ələkbərlər, Qaçaq Qənbərlər, Qara Mehdi-lər və onlar kimiləri millətimizin şəərəfli əsgərləridir. Lakin bunların heç bir partiya ilə əlaqələri yoxdur. Bu qəhrəmanlar şəflik iddiasında deyil-lər. Bununla bərabər, onlar öz milli

keçməsinə bilməklə yanaşı, eyni zamanda onun əmayini də sözün həqiqi mənasında dərk etmiş olacaqlar. Hər halda Ceyhun Hacıbəylinin istər Quzey Azərbaycanda, istərsə də mühacirətdə yaşadığı dövrdə Azərbaycan türkcülüynü, islamçılıq və milli fəlsəfi fikir tarixi baxımından verdiyi əmək danılmazdır. Xüsusilə də, onun Azərbaycan xalqının ictimai fikir tarixi baxımından apardığı araşdırmalar diqqəti çəkir. Digər tərəfdən Hacıbəyli Sovet Rusiyasının kommunizmi, ya da marksizm-leninizmi təliminin əsil mahiyyətinin ortaya çıxmasında da müstəsna zəhni və fiziki əmək sərf etmişdir. O, kommunizmin rus bolşeviklərinin əlində əslində bir müstəmləkəçilik siyasəti olmasını və qeyri-rus xalqlara, xüsusilə də türk-müsəlman xalqlara qarşı yönəldilməsini ifadə etməyə çalışmışdır.

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin maliyyə dəstəyi ilə çap olunur